



Kamata ha Pisinisi 'i Tonga

Potungaue 'a e Kakai, Fefakatau'aki moe Ngaahi Ngaue'anga

Founga Ma'u Laiseni ki he Ngaahi Fakatau'anga Koloa Vela Ngofua

1.0 Talateu

'Oku fiema'u 'e he Ngaahi Tu'utu'uni ki he Laiseni Pisinisi 2006, kapau 'oku 'i ai ha kautaha 'oku kau 'i he fa'ahinga ngaue'anga/fakatau'anga "koloa vela ngofua", pea 'oku ne faka'amu ke fakahoko ha ngaue fekau'aki mo e ngaahi koloa 'oku vela ngofua, kuopau ke ne tomu'a ma'u ha tohi fakangofua mei he Potungaue Tamate Afi kimu'a pea toki foaki ha'ane Laiseni Pisinisi mei he Potungaue ki he Ngaahi Ngaue 'a e Kakai, Fefakatau'aki mo e Ngaahi Ngaue'anga. Ko e tohi fakangofua ko 'eni 'e 'oatu ia 'e he Inisipekita Pule Tamate Afi 'i ha fokotu'u mei he Va'a Tokateu 'a e Potungaue Tamate Afi hili ha'anau 'a'ahi mo sivi 'a e fakatau'anga ko ia. 'Oku hanga 'e he Lao ki he Ngaue Tamate Afi 'o e 1988 'a ia 'oku ne pule'i e ngaahi ngaue ni, 'o tu'utu'uni 'a e fiema'u ke ma'u ha ngofua mei he Potungaue Tamate Afi 'aki 'a 'ene foaki 'a e ngaahi mafai lahi ki he Minista Polisi ke ne vakai'i 'a e "ngaahi tukunga 'e ala lava ke hoko ai ha vela". 'Oku toe tanaki atu foki ki ai 'a hono fakangofua 'e he Lao ki he Petoliume pea kimui ni mai mo e ngaahi Tu'utu'uni 'o e 1998 'a e Minista Polisi ke ne laiseni 'a e ngaahi koloa felave'i m e petoliume koe'uhi ko e malu mo hao 'a e kakai. 'Oku 'ikai ha fakamatala

mahino ia 'i he lao ki he ngaahi koloa petoliume ka 'oku anga maheni'aki pe 'oku 'uhinga ia ki he ngaahi kemikale, petoliume, kasa (LPG) pea a'u pe foki ki he kavamalohi.

2.0 Ngaahi Mafai 'o e Potungaue

2.1 Ngaahi Mafai Fakalukufua

'Oku fakamafai'i 'e he Lao ki he Ngaue Tamate Afi 'a e Minisita Polisi ke "tukuatu 'a e kotoa pe ko e ni'ihi hono ngaahi mafai 'i he Lao ko 'eni 'ki ha 'Ofisa Tamate Afi". Na'e tukuatu 'e he Minisita Polisi 'a hono mafai ke foaki ha ngaahi fakangofua ki he 'Inisipekita Pule 'i he 'aho 24 'o 'Okatopa 2008. 'I he Lao ko 'eni, 'oku 'i he Minisita ke ne to e to'o 'a e mafai ko 'eni 'i ha'ane loto ki ai pea ko e fakakaukau ia ke 'i he Minisita 'a e mafai ke foaki ha ngaahi tohi fakangofua koe'uhi ko e malu mo e hao 'a e kakai. Ka 'i he lolotonga ni 'oku koe ngaahi fakangofua 'oku fai kotoa pe ia 'e he Potungaue Tamate Afi pea toki 'ave pe e tatau 'o e ngaahi tohi fakangofua ki he Minisita.

2.2 Ngaahi Laiseni

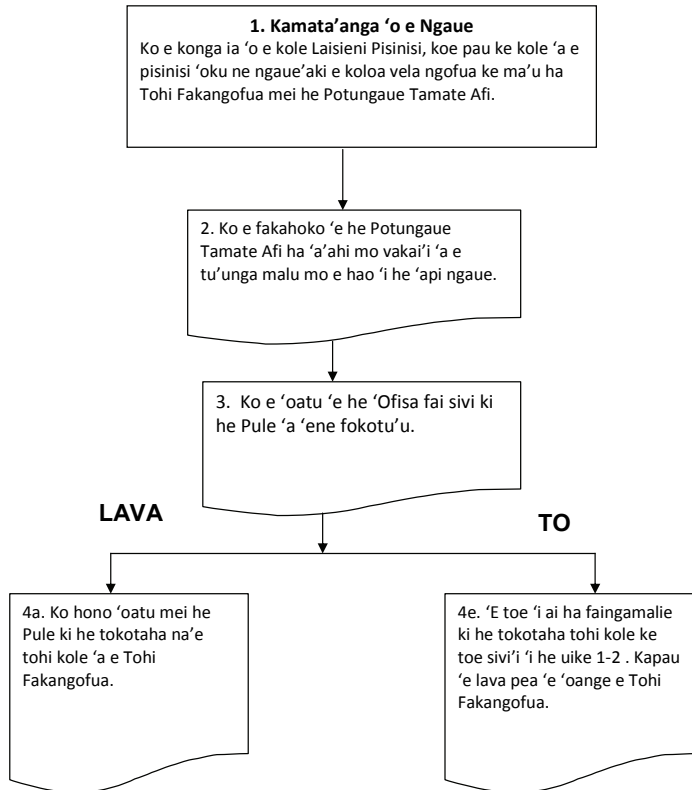
Kuopau ke tomu'a 'a'ahi e Potungaue Tamate Afi ki he ngaue'anga 'o sivi 'a e naunau ngaue kimu'a pea toki 'oatu ha tohi fakangofua. 'I he 'a'ahi ko 'eni, 'oku fai ai hono sivi / vakai'i ha ngaahi fakatamaki 'e ala

hoko ki ha mo'ui pe ko e koloa 'o fakatupunga 'e ha afi 'i loto pe 'i he kelekele pe naunau ngaue ko ia 'o ngaue'aki 'a e ngaahi makatu'unga (checklist) kuo 'osi fa'u 'e he Potungaue 'o fakatatau ki he fa'ahinga pisinisi 'e fakahoko. Koe ngaahi makatu'unga ki he malu mo e hao 'a e kakai 'e lava ke ma'u atu ia mei he Va'a Tokateu ki he Afi 'a e Potungaue. 'Oku toki fakahoko atu leva 'i ha tohi 'o fakaha atu kiate kinautolu na'e kole tohi fakangofua pe na'e paasi 'e nau ngaue'anga he sivi pe ikai.

Kapau ko e tuku'anga petoliume, 'oku toe fiema'u mo ha toe laiseni ia mei he Potungaue Polisi. 'Oku fiema'u 'a e tokotaha kole laiseni ke ne fakapapau'i / fakamahino'i e:

- a) fakamatala, lahi mo e 'ulungaanga 'o e tuku'anga petoliume;
 - e) hingoa moe tu'asila 'o e ngaue'anga;
 - f) ko e lahi 'e ala tauhi 'i he tangike pe makasini.
- Kapau leva 'e lahi hake 'i he kalani 'e 5,000, 'a e lahi 'o e petoliume, kuopau ke fakakato 'e he tokotaha tohi kole 'a e me'a ko 'eni:
- a) 'omai e palani 'oku 'asi kotoa ai e ngaahi 'api mo e fale 'oku loto 'i he fute 'e 100 pea;
 - e) 'omai mo ha toe ngaahi me'a 'e fiema'u 'e he Minisita Polisi.

Fa'u 'eni 'i he tokoni 'a e International Finance Corporation (IFC)



Kapau lava ko e fakatau'anga koloa vela ngofua ko 'eni 'oku fai ai ha ngaahi ngaue ki he huhu'a, kasa, kemikale, lolo pe sivi petoliume, tuku'anga pe ngaue ki he veve, kuopau ke fai mo ha kole ki ha Tohi Fakangofua mei he Va'a 'Atakai pea ko e kanotohi tatau pe ke ngaue'aki ki ha tohi kole Tohi Fakangofua ki he Sekelitali 'a e Potungaue Fonua, Savea mo e Ngaahi Koloa Fakaenatula. Ko e fai 'eni ke fakapapai 'i 'oku fakakakato e ngaahi fiema'u 'a e Lao ki he Fakafuofua Uesia 'o e 'Atakai, 2003

'Oku fakafuofua ki he 'aho 'e 2 ki he 3 pea ma'u ha Tohi Fakangofua ki he ngaahi koloa vela ngofua ('ikai ke kau ai 'a tohi fakangofua faka'ataki ki he tuku'anga petoliume) mei he 'aho 'e ma'u ai 'a e tohi kole.

2.3 Ngaahi Totongi

'Oku 'ikai ke totongi 'a e kole ki he Tohi Fakangofua mei he Potungaue Tamate Afi koe'uhi he 'oku kei ta'etotongi 'a e ngaue ki hono vakai'i mo sivi'i 'i he taimi ni ('e ala liliu pe 'eni 'i he kaha'u). Ka 'okapau ko e koloa ko e petoliume, pea 'e ngaue'aki leva 'a e Ngaahi Tu'utu'uni ki he Petoliume 'o e 1988 – Tu'utu'uni 48, pea 'oku 'i ai mo hono Tepile ki he totongi. Koe Potungaue Polisi leva ia 'oku ne foaki 'a e Laiseni ki ho ma'u 'a e Petoliume. 'Oku anga pehe ni 'a e 'a e totongi laiseni ki he petoliume:

	TOP
tangike pe makasini lahi hake he kalani 'e 200	0.50
tangike pe makasini lahi hake he kalani 'e 200 kae 'ikai toe lahi hake he kalani 'e 1,000	1.00
tangike pe makasini 'oku 'ova he kalani 'e 1,000	4.00

Fau 'eni 'i he tokoni 'a e International Finance Corporation (IFC)

3.0 Founnga kole ki he Laiseni

3.1 Talateu

'Oku fakahu atu pea mo fai e ngaahi ngaue ki he tohi kole laiseni 'i he Potungaue Tamate Afi 'i Nuku'alofa. Kuopau ke a'u tonu mai 'a e tokotaha kole ki Tongatapu neongo pe 'oku tu'u 'i fe 'a e pisinisi. Ka ko hono vakai'i mo sivi'i 'e fakahoko ia 'e he va'a 'o e Tamate Afi 'i he vahefonua 'oku 'i ai 'a e pisinisi. 'Oku 'i ai e ngaahi va'a 'o e Potungaue 'i Tongatapu, Vava'u, Ha'apai mo 'Eua. Ko e tohi fakangofua 'e fai pe ia 'e he Pule 'o 'ave fakahangatonu ki he tokotaha tohi kole pea 'ave mo e tatau ki he Minisita Polisi.

3.2 Fakahokohoko 'o e Ngaahi Ngaue

'Oku ha he siate ko ia 'i he peesi hoko mai 'a e ngaahi lakanga ko ia kuopau ke fou atu ai ha taha kole pea toki ma'u ha tohi fakangofua mei he Potungaue Tamate Afi. 'I he 'osi leva ko ia 'a e peesi 'oku ha ai e ngaahi founnga ngaue ni, pea 'oku toki ha leva 'i he ngaahi peesi hoko mai ai, ha ngaahi fakamatala fakamahino kau ki he ngaahi lakanga ni takitaha.

3.3 3.3 Fakamatala hokohoko 'o e Ngaue

'Oku 'oatu heni ha ngaahi fakamatala ki he ngaahi me'a kotoa pe 'a ia 'oku ha atu 'i he ngaahi puha 'i he siate fakahokohoko ngaue ko ia 'i he peesi ki mu'a.

3.3.1 – Puha 1. 'Oku 'oatu 'a e fale'i ki he ngaahi pisinisi 'oku nau ngaue'aki 'a e koloa vela ngofua ke fai ha'anau tohi ki he 'Ofisa Pule Tamate Afi 'o

kole ke sivi ho'o ngaue'anga kae lava ke 'oatu ha Tohi Fakangofua. Ko e tohi ko 'eni 'oku tu'utu'uni ia 'e he Lao ki he Laiseni Pisinisi. Pea ko e kongia ia 'o e ngaue 'oku fakahoko ke ma'u ha laiseni pisinisi mei he Potungaue ki he Ngaahi Ngaue 'a e Kakai, Fefakatau'aki mo e Ngaahi Ngaue'anga 'a e fiema'u ke 'omai ha Tohi Fakangofua mei he Potungaue Tamate Afi.

3.3.2 – Puha 2. 'I hono 'oatu 'o e tohi kole, 'e fakahoko leva 'e he Va'a Tokateu 'a e Potungaue ha sivi ke fakapapai 'i 'a e tu'unga malu mo e hao 'a e ngaahi naunau ngaue 'o fakatatau ki he ngaahi tu'unga kuo tu'utu'uni ke 'au ki ai e hao mo e malu 'a e naunau ngaue.

3.3.3 – Puha 3. Kapau 'e fakafiemalie ki he kau 'ofisa fai sivi 'a e tu'unga malu mo hao 'o e ngaahi naunau ngaue, te nau fokotu'u atu ki he 'Ofisa Pule ke tali pe 'ikai ke tali 'a e tohi kole.

3.3.4.1 – Puha 4a. 'E makatu'unga 'i he fokotu'u mo e lava hono sivi 'o e naunau ngaue - 'a hono 'oatu 'o e Tohi Fakangofua fakahangatonu pe ki he tokotaha tohi kole.

3.3.4.2 – Puha 4b. Kapau 'oku toe fiema'u ha fakalelei pe na'e 'ikai paasi hono sivi 'o e naunau ngaue, 'oku toe 'oatu ki he tokotaha tohi kole ha uike 1-2 ke fakakakato e fiema'u ki he hao mo e malu 'a e naunau ngaue mo e kakai. 'E fetu'utaki leva 'a tokotaha kole ki he Va'a Tokateu pea 'e fakahoko leva 'a e sivi faka'osi. Kapau leva 'e fakafiemalie 'a e tu'unga malu mo e hao 'a e ngaue'anga pea 'e 'oatu leva ki he tokotaha kole 'a e Tohi Fakangofua.

4.0 Ngaahi Fakafo'ou

'Oku hoko taimi tatau pe hono fakafo'ou 'o e Tohi Fakangofua mo e fakafo'ou 'o e Laiseni Pisinisi ko ia ko e ngaahi pisinisi 'oku nau ngaue'aki 'a e koloa vela ngofua 'oku fiema'u ia ke fai hano sivi fakata'u. 'I hono ma'u pe 'e he Potungaue ki he Ngaahi Ngaue 'a e Kakai, Fefakatau'aki mo e Ngaahi Ngaue'anga 'a e kole fakafo'ou 'o e laiseni pisinisi, 'e fet'u'utaki leva 'a e Potungaue Leipa k ihe Va'a Tokateu ke fakahoko 'a e sivi fakata'u 'o e t'uu'nga hao mo e malu 'oe naunau ngaue mo e 'api ngaue. Ka fakafiemalie 'a e sivi, 'e fakafo'ou leva 'a e laiseni pisinisi.

Fetu'utaki

Kapau 'oku ke fiema'u ha tohi fakangofua ngaue mei he Potungaue Tamate Afi, pea ke fetu'utaki kia:

Lofia Heimuli
'Ofisa Tamateafi Pule,

Telefoni: 23-329
58-621 (mobile)